

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ ՏՊԱՐԱՆԻՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ
ՀՆԱՏԻՊ ԳՐՔԵՐԻ*
(1771—1850)

Ա

ՍԱՂՄՈՍ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1771:

Այս մասին «Ջամբո»-ում ասված է. «Յորում և ետ տպել նախապես զՍաղմոսս...»: (Ս. Երևանցի, «Ջամբո», Վաղարշապատ, 1873 թ., էջ 44):

Մեզ չի հասել այս գիրքը:

Բ

ՍԻՄԷՈՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ: ԳԻՐՔ ԱՂՈԹԻՑ ՈՐ ԿՈՉԻ ՋԲՕՎԱՐԱՆ ՀՈԳԵԻՈՐ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1772. 184 էջ:
ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

ԳԻՐՔ ԱՂՈԹԻՑ ՈՐ ԿՈՉԻ ՋԲՕՍԱՐԱՆ ՀՈԳԵԻՈՐ:

* Մայր Աթոռի տպարանի հաստատման 200-ամյակի առիթով «Էջմիածին» ամսագրի բացառիկից հետո (1972 թ. № ԺԲ), մեր ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում նույն տպարանից հրատարակված 1771—1850 թթ. հնատիպ գրքերի հիշատակարանները:

Սույն հիշատակարաններում կան պատմական արժեքավոր բազում նյութեր, մանավանդ հայ տպագրության և հայ ժողովրդի մշակույթի պատմության վերաբերյալ:

Մինչև այժմ հանգամանորեն և սպառիչ կերպով չի ուսումնասիրվել ինչպես Մայր Աթոռի տպարանի, այնպես էլ Հայաստանում, հայ հողի վրա ստեղծված հայ տպագրության պատմությունը:

Սույն հիշատակարանների հրատարակությունը, կարծում ենք, օգտակար կլինի ոչ միայն մեր ընթերցողներին, այլ նաև 1771—1850 թվականների հայ տպագրության պատմությամբ զբաղվողներին: համար:

Արարեալ ի Սիմեօն վշտակիր Կաթողիկոսէ Ամենայն Հայոց ի դիմաց Լուսավորչակոցից անձանց. ի փառս աստուծոյ:

Եւ տպեցեալ ի սուրբ Էջմիածին հրամանաւ նոյնոյ Սրբազան Հայրապետին ի նորոգ տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին մերոյ:

(Տիտղոսաթերթի մնացյալը պատմված է):

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՏԵՏՐԱԿԻՍ ԱՂՈԹԻՑ: (էջ 172—182):

Փառք՝ անդնդեալ գոհաբանությամբ՝ և յափտենալան երկրպագությամբ ամենաարքայ Երրորդութեան և միոյ Աստուածութեան՝ Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Որոյ առատածիր ողորմութեամբն և ամենաբարերարի կամեցողութեամբն, և միջնորդութեամբ և օժանդակութեամբ սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին և գթաշատի հօրն մերոյ. հաստատեցաւ տպագրատունս այս նոր ի նորոյ ի սուրբ և յաստուածակերտ Աթոռս Էջմիածին. ի ձեռն Սրբազանի Հայրապետիս մերոյ՝ Տեառն Սիմեօն յոգնիմաստ Կաթողիկոսիս ամենայն հայոց: Յորում և ի լոյս ածաւ տպագրութեամբ փոքրիկ Գիրքս այս Աղօթից. նր ակն շարահիսեցեալ ի սոյնոյ Հայրապետէս, ի հոգևոր մխիթարութիւն ազգիս Հայոց. և ի պարծանս սրբոյ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց: Քանզի ի Հայրապետութեան վերոյ յիշեցելոյ Սրբազանի Վեհիս մերոյ, և ի Պատրիարքութեան Սրբոյ Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ՝ Տեառն Պօղոսի և Տեառն Գրիգորի հանճարունակ և խոհեմափայլ Վարդապետացն, և ի ոմէ հայոցս թուոջ, սկսաւ մեծ պատերազմ ծնանիլ ի մէջ երկուց մեծամեծ թագաւորացն. և տևեաց մինչև ի թիս մեր ոմիս յորում ենք այժմ: և յապայն ևս՝ միայն աստուծոյ է գիտելի: Ուստի՝ վրդովեցաւ բոլոր աշխարհ ըստ մեծի մասին. տարածեցաւ մրրիկն ըստ ամենայն տեղիս. և ալիքն խռովութեան պաշարեաց զամենեւրումք: Վասնորոյ՝ բազմացան գողք և կոլովակք. ա-

յԱստուածակերտ Աթոռու Էջմիածին, ի նորահաստատ
Տպարանի Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ:

Յամի Փրկչին մերոյ՝ ոչնից:

և ի թուին հալոց՝ ոմիգ:

ՅԻԾԱՏԱԿԱՐԱՆ (Էջ 560—564)

Փառք և գոհութիւն անլուկեաւ ձայնի Ամենաարքայ
Երրորդութեանն Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Որոյ
առատածիր շնորհօքն և ողորմութեամբն, օգնակա-
նութեամբ բազմերախտի և հոգեծնի Հօրն մերոյ
սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, ի լրումն եկեալ կա-
տարեցաւ տպեցումն նորափայլ գրքոյն՝ որ կոչի Տօ-
նացոյց:

Աշխատասիրութեամբ և հոգաբարձութեամբ արք-
բազմակատար Հայրապետիս մերոյ՝ Տեառն Սիմէօնի
յոգնաշխատ և գերիմաստ Կաթողիկոսիս ամենայն
Հայոց:

Ի վերաւտեսչութեան սրբոց Տօրինականաց տեղ-
եացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ Տեառն Պօղոսի
բաջաջան վարդապետին վանեցոյ:

Եւ ի Դիտողութեան արքայապետն մայրաքաղաքին
Կոստանդնուպօլսոյ՝ միանգամայն և ծայրագոյն Նուի-
րակին սրբոյ Էջմիածնի, և Փոխանորդին վերոյ յիշ-
եալ սրբազան Հայրապետիս մերոյ՝ Տեառն Զաքա-
րիայ համեստափայլ Վարդապետին:

Ի թուոյ Փրկչին մերոյ, ոչնից. և ի թուոյն մերում
ոմիգ. յամենայն Ապրիլի եօթն, ի սուրբ Էջմիածին:

Որեմն՝ որք վայելէր զսա, հախապէս տուք փառս
Աստուծոյ յաշտողին և տնօրինողին ամենայնի: Եւ
սպա յիշեսցիք ջերմեռանդ ըղձի զվերոյ յիշեալ բա-
րեմիտ և յոգնաջան Հայրապետս մեր՝ հանդերձ հո-
գեւոր և մարմնատու ծնողօքն և համայնիւք իւրապ-
նովք՝ կենդանօք և անջեղելովք: Որ գոյով պաշա-
րեցեալ՝ և որպէս թէ կաշկանդեցեալ իյամնուտս
կուտէ ի յամենատեսակ մորիկս և ի բազմակերպ ալե-
կոծութիւնս ըստ չարաշունչ բերմանց ժամանակիս,
ոչ թուական կրքէք յայսպիսեաց Աթոռաշահ և ազգա-
օգուտ գործաւորեանց. թպէտ՝ յոգնատաժան աշ-
խատութեամբ և չափազանց դրամատկութեամբ. (որ-
պէս ինքն ի կարճոյ ծանուցեալ է ի վերջին կտա-
կոյն իւրում): Յետ որոյ՝ յիշեսցիք զհոգեծնի որդե-
ական սրբազանիս մերոյ՝ զԻսահակ եպիսկոպոսն Գե-
ղամացի. որ յամենայնի կարգաւորիչ և տնօրինիչ է
գործոյս և գործաւարացն սորին անձանձիր աշխա-
տեցմամբ: Ընդ սմին և զսիրացու Յարութիւն Էջ-
միածնեցի, որ է փորագրող և քանդակող բոլորից
գրոց, պատկերաց, խորանաց, կանոնաց և ծաղկանց.
նաև տպող գրքոյս: Յիշեսցիք և զբազմաշխատ գրա-
շար Գրիգոր արիաջան սարկաւազն. և զմրազարկ և
տպիչ միս Գրիգորն և զՄանուկն. և զցրուող գրոցն
զսիրացու խաչատուրն: Արժանի է յիշման և Օտօ-
թեցի Մկրտիչ արքեպիսկոպոսն, որ իբրու հախակին
հեղինակ եղև գործոյս պարտիկ՝ որքան առ փորա-
գրութիւն ի պողովատեալս:

Նաև՝ յիշեսցիք զհոգեծնի և զհարազատ բնական
զաւակն մեծի Հայրապետիս մերոյ՝ զՄկրտիչ արքե-
պիսկոպոսն, որ յամենայնի որպէս զմայր՝ հոգաճու և
խնամատար լինի գործաւարացն սորին, հոգալով
զկարիս և զպիտոյսն յամենայնի:

Ընդ սմին և յիշեսցիք զհարազատ միաբան և զան-
ձանձիր գրագիրն սրբոյ և մեծի Աթոռոյս զԴուկնիա-
նոս վարդապետն Աշտարակցի. որ բաց ի հասարակ
պաշտօնէն իւրմէ, քանիցս վերակրկնելով պարգա-
գրեաց զգիրքս զայս մեծաւ աշխատութեամբ ի շա-
ղագրեցմանէ հեղինակին:

Ընդ սորին և զայլ հարազատ ծառայս և տպաա-
ւորս և զաննաւորն աշակերտս մեծի Հայրապետիս
յիշեսցիք զարժանին յիշեցման. զճնուղն օրհնութեան
և զտունկն քարեքեր. զվառեալն աստուածային պի-
րով և զսիրամարեցեալն յամենայնի ի յօգուտ և ի
պայծառութիւն ազգիս և եկեղեցեացս մերոց. զմե-
ծահաւատ իշխանագուն իշխան Գրիգոր Աղայն Զու-
ղայեցի ի Հինդ բնակեալ. որ ըստ օրհնեալ սօգա-
տոհմութեան խօջաջանեան Զաքիկեց կոչի:

Ընդ նմին յիշեսցիք և զնորին օրհնեալ և ի քրիս-
տոս հանգուցեալ օրհնածառանգ ծնողսն, զՄիքայէլն
և զՄամիսաթոնն. զկենակիցն իւր Մատինայն. և
զվաղաթառամ որդին իւր Միքայէլն. և զքորսն իւր
զԱննամարիայն և զԶիպիտայն. և զՇօրեղբայրսն՝
զԵղիազարն, զՍաֆարն և զԱղէքսանդրն. զպապն
իւր Գրիգորն, և զկենակիցն նորին Թագոմիսն,
զՇօրաքոյրն Զիծաղատայն. և զմեծ պապն Յակոբ-
ջան և զՇօրեղբօր դստերսն՝ Բէկզատայն և Գիլմա-
րաթն և զայլ ամենայն հին և նոր անջեղեալսն նո-
րին:

Քանզի՝ գործս այս՝ բոլորովին պարագայիքն և
բնաւիք ծախիւքն՝ վերոյ յիշեալ բարեպաշտի արդար
և տեսնատուր արդեամբն յառաջանայ ձրիապէս: Որ
և՛ սիրաւատ ջանիւք միշտ հետևի և զայլս քան զայս
առանկ արձանագրելի յիշատակս յառաջացուցանել ի
սուրբ Աթոռոջս, ի յիշատակ յախտեմական իշխեան
և իւրայնոցն: Որոյ զխորհուրդսն տէր կատարեցէ,
և զովստս նորին ի վառս իւր ընկալցի զյիշատակս
նորին օրհնութեամբ պահեցէ և զփոխարեմն հա-
տուցէ բազմապատկապէս իւրեան և իւրայնոցն՝
աստ և ի հանդերձելումն: Եւ դուք յիշողք՝ յիշեցիք
ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ: Ամէն:

Ե

ԿԱՐԳ ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱՌՈՐԱՅ: Խմբագիր և
հրատարակիչ Սիմեոն Երեանցի: Էջմիածին, տպ. Ս.
Գրիգոր Լուսաւորչի, 1777. 160 էջ:
ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

Կարգ թաղման կարգաւորաց. Այսինքն, Հայրապե-
տաց, Եպիսկոպոսաց՝ և Քահանայից:

Ջոր ի բուն մաշտոցէն մերմէ առեալ՝ սրբագրեալ և
կարգաւորեալ տեսնոն Սիմեոնի գերերջանիկ և գիտ-
նական Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, ետ տպագրել
մեծաւ զգուշութեամբ, ինքն իսկ լինելով վերահաստ:

Ի փառս աստուծոյ, և ի հեշտութիւն և ի դիւրո-
թիւն կատարողաց տղոյ սրբազան կարգիս. զոր յա-
ռաջ կարի դժուարութեամբ և տաժանմամբ առնէին:

Ի թուոյ փրկչին ոչնից

և ի մերում թուոյ ոմիգ

Ի սուրբ Աթոռու Էջմիածին

Ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ:
ՅԻԾԱՏԱԿԱՐԱՆ ՏՊՈՂԱՅ (Էջ 159—160)

Ծնորթի և ողորմութեամբ Աստուծոյ աստուծացաւ տպագրութիւն գրոցս ի ռմի թուոյ մերում, և յամսեան փետրվարի:

Արդ՝ որք վաղէք զայն, յիշեսցիք ի Քրիստոս զբազմերախտ Հայրապետս մեր՝ և զյոզմաջան Հովնապետս ամենայն Հայոց՝ զՏէր Սիմէոն Կաթողիկոսս. որ բարեյարմար կարգաւորութեամբ ուղղեաց զկանոն Քահանայաթաւիս՝ և զմեծ մաշտոցն իսկ բոլորովմբ, զոր տպագրելոց եմք յետոյ տեսուն շնորհիւ:

Յիշեսցիք նաև զհոգացողն բոլոր ծախոց տպարանիս՝ զՋուղայեցի խօջեաննցն ի տեր հանգուցեալ մեծախաւատ և բարեջան Գրիգոր Աղայն Զաքիկեցի կոչեցեալ. և զհայրն իր Միքայէլ Աղայն. և զմայրն իր Մամախաթուն. և զվաղաթաւամ որդին իր զՄիքայէլն. և զքորսն իր՝ զԱնամարիայն՝ և զՋիպիտայն. և զայլ ամենայն ազգայինս նորին:

Այլ յիշեսցիք զԽառնակ Եպիսկոպոսն Գեղամացի, որ վերակացու և կարգաւորչ է գործարանիս:

Նաև զհամայն աշխատաւորս սորին. այսինքն՝ զՎարդապետ Յարութիւն, զԳրաշար Գրիգոր Սարկաւազն. և զԳրիգոր՝ Մանուկ և խաշատուր մշակսն. և զայլս ամենայնս՝ որք մասամբ ինչ աշխատեցան ի սոյն:

Եւ որք յիշեալ լիցիք յողորմութիւնս և ի գթութիւնս մարդասիրին Քրիստոսի: Ամէն:

Զ

ՍԻՄԷՈՆ ԵՐԵՄԻԱՆԾԻ: ՏԱՂԱՐԱՆ ՓՈՔՐԻԿ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1777:

Ծան.—Այս գրքից մեզ որեւէ օրինակ չի հասել: Այս գրքի մասին վկայում են Հ. Գարեգին Զարբհանյանը («Հայկական մատենագիտութիւն», Վենետիկ, 1888, էջ 659) և Գարեգին Լևոնյանը («Հայ գիրը և տպագրութեան արվեստը», Երևան, Հայպետհրատ, 1958, էջ 152):

Է

ՍԻՄԷՈՆ ԵՐԵՄԻԱՆԾԻ: ԳԻՐԺ ՈՐ ԿՈՉԻ ՊԱՐՏԱՎԱՐՈՒՄ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1779 (—1788), 388 էջ: ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

Գիրք որ կոչի պարտավար

Արարեալ Տեսնոն Սիմէոնի վշտակօծ և ցաւակիր Կաթողիկոսի, մեծագործ և յոգնեղախտ Հայրապետի ամենայն Հայոց՝ Երևանեցոյ. ի Քրիստոսահիմն սուրբ Աթոռս Էջմիածին:

Ի հաստատութիւն ճշմարտութեան միաբնադաւան հաւատոյ սրբոյ եկեղեցոյս Հայաստանեայց. և ի յորդորումն ազգիս մերոյ՝ ի նոյնն մնալ անջեղապէս:

Եւ ի դատապարտութիւն ի մեզ հետեալ ույացող չիք եպիսկոպոսաց և սուտ կարգաւորաց:

Որ և տպեցաւ նորին հրամանան, ի Սուրբ Աթոռս Էջմիածին:

Ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին մերոյ: Ի թուոյ փրկչին ոչիթ (1779)

Եւ ի մերում թուոյ ռմիթ

Առ յեզր գրոցս, համառօտ իմն ազդարարութիւն յաղագս ռ'րախաբար տպեցման սորին. և Յիշատակարան տպեցուցաց և տպողացն: (Էջ 877—888):

Օրհնութիւն՝ գովութիւն և բարեբանութիւն, հանդերձ վաղելալան փառատրութեամբ և ճշմարիտ երկրպագութեամբ այժմ և յանվախման յախտեանս մատուցի Եռադուռեան Միութեան և ամենախնամ Աստուծութեան Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Որոյ հանրածաւալ ողորմութեամբ և ամենագործ ձեռնադրութեամբ՝ և նպաստութեամբ արժանընդունակ մաղանաց սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին մերոյ, ի լրումն ժամանեալ վճարեցաւ տպեցումն օգտակար և հոգեկեցոյց գրոցս, բարեյարմարապէս ամուսնեցելոյ Պարտավար:

Եւ գիտելի է. Ջի յօրհնօղն տառիս Տէր Սիմէոն յոգնաջան Կաթողիկոսն ի ռմիթ թուոյն մերում աստուծաց զայս և պարգաբեցեալ էտ ի տպագրութիւն, որպէս և ի սկզբան Գրքոյս ի դրանն ճշմանկեցեալ գոյ: Սակայն ոչ յաջողեցաւ նմա յայնմ ժամանակի բոլորապէս տպեցուցանել: Քանզի՝ յետ անաջնոյ հատորին տպեցման, յաղագս բազմութեան մեղաց մերոց զարթեալ բարկութիւն մեծ ի Տեսնոն ի վերա երկրիս Երևանոյ: Ջի բարեպաշտ Արքայն վրաց ունելով զխոտովութիւն ընդ իշխողին երկրիս սակա խոշընդակն ընթացից սորին առ նա՝ յարուցեալ եկն ի վերա սորա օրօքս բազմօք: Եւ սա ամբարացաւ ի բերդն իր: Իսկ յետ յովիցի ատուրց՝ (յորս թէ զի՛նչ իրք անցին, զայնց չէ աստէն երկարելի). իբրև հաշտութեան և խաղաղութեան ոչ եղև հնար, (ընդ որս թեպէտ և կարի աշխատեցաւ բարեւեր Հայրապետն մեր). ապա ի վերադառնալ աստի Արքային, զի բերդէն արտաքոյ գտանեցեալ երկրականսն, զհայս և զտաճիկս տարաւ ի կալուած իր, ի նուաճումն բունակալի տեղոյս. թողով զշինութիւն միայն ի սուրբ Աթոռոջ՝ և ի գեղջս, որ մօտ առ սա, ի չափսի սորին: (Թեև յետ երկար միջոցաց ի հաշտութեան դարձոց զտարագրեալսն ըստ մեծի մասին): Իսկ յայնց եղելութեանց՝ սրբազան Հայրապետն մեր բազումս վշտացաւ. ևս առաւել ընդ բազմակերպ վնասակրութիւնսն սրբոյ Աթոռոյս: Եւ քաց յայնցանէ ի բերդարգելիցն ևս՝ մինչ ելին, զանպատմելիս ընկաւ զենդութիւնս և զցաւս: Որ և ոչ կարացեալ տանիլ դառնակսկիծ աղէտիցն, և մանաւանդ՝ ըստ բարեխնամ տեսչութեան վերին կոչողին՝ օրհնան մահու ևս ժամանեալ առ բարոք ծերութիւնն, անկաւ ի ցաւագին հիւանդութիւնս. և ի ռմիթ թուոյ նոյնմբերէն մինչև ի ռմիթ թուոյ յովիսի իզ եկաց այնու հիւանդութեամբ: Եւ իբրև ետես զինքն մերձեալ ի հրաւիրումն մեծի Կոնստանտին, թեպէտ և կասեցաւ յիրոցն հեռմամբէ զոր ունէր առ տեսութիւն կատարման տպեցման գրոցս, սակայն ըստ կատարելութեանն իրում և ևս հոգացեալ յաղագս այսորիկ, պատուիրեաց հոգեծին որդւոց և աշակերտաց իւրոց, զկնի վախճանի իւրոյ զմնացորդն գրոցս տպեցուցանել. չտալով զտեղի աստութեան բանին թէ՛ սակաւ՝ և ոչ կարաց կատարել: Իսկ ի յովիսի իզ, յաւոր Վարդաւառի կիրակելին փոխեցաւ ի կենաց աստի առ կրկին կենսատուն և յոյսն ամենիցս Քրիստոս,

բարի և երջանիկ մահուամբ մեծավաստակ Հայրապետն մեր Տեր Սիմեոն սրբաանեալ Կաթողիկոսն, թողլով գինգետր գաւակունս և զսիրելիս իւր ի տրտմութեան: Որոյ գինգին լուսաւորեցէ Տէր և հանգուցէ յարքայութեան իւրում ընդ հաճոյս և ընդ սիրելիս անուան իւրոյ. դասելով ընդ Հայրապետացն սրբազանից: Եւ զկնի, տնօրինմամբն Աստուծոյ յաջորդեաց զԱթոռս սուրբ Տէր Դուկաս մաքրակենցաղ և արծանապատիւ Կաթողիկոսն: Բայց զի էր սա ի յոգնախոյ և ի զանազան հոգս և ի ցաւս առ պահանջելոյ հարկի բարձրագունի Աստիճանին, վասնորոյ դժուարաբաւ լինելով ի հոգաբարձութիւն տպեցման մնացորդի գրոցս, և ևս եղև յամենեցումն գործոյս: Իսկ առ արգեսնս սակաւիկ մի թեթևացեալ տրա ի ծանրութեանց զբաղանացն՝ յիշատակեցաւ հոգեազո պատուիրան երջանիկ Հայրապետին հանգուցելոյ, զոր աւանդեաց յաղագս գրոցս, ոչ թողլով թերակատար: Եւ սրբազան Վեհապետս մեր հրամայեաց թարց ալ ևս յապաղման տպեցուցանել: Որև ահա տպագրեցան բազմաւ զգուշութեամբ և հարաւատօրէն, և կատարեցաւ հոգեւշահ Մատնանս ի փառս Աստուծոյ, և ի յօգտութիւն Ողղափառագունի Եկեղեցոյս մերոյ սրբոյ:

Յերրորդում ամի Հայրապետութեան Տեառն Դուկասու Աստուածընտիր Կաթողիկոսիս ամենայն Հայոց. ի Լուսակազմ Գահս Տերունեան ի սուրբ Էջմիածին:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ, տեսան Յովակիմայ և տեսան Զաքարիայ Աստուածամիտ վարդապետացն և արհի Եպիսկոպոսացն:

Ի թուոջ փրկչին ոչձգ, և ի մերում թուականիս ոմբ, և յամենանն Փետրվարի:

Եւ արդ՝ խնդրի ի վալեղոցոյ յայսմանէ սեղանոյ ախորժամաշակ յարդարեցելոյ, յիշատակել ի յարժանահայց յաղթօս ձեր զնոգելոյս Հայրապետն մեր զՏէր Սիմեոն սրբազան Կաթողիկոսն հանդերձ հոգեւոր և մարմնաւոր ծնողօքն և բոլոր իւրայնովքն: Յետ որոյ՝ յիշեցիք զնոգեծին որդին Նոյնոյ Հայրապետին՝ զԻսահակ արք Եպիսկոպոսն զեղամացի՝ որ կարգաւորիչ և կառավարիչ էր գործոյս և գործավարաց սորին: Որ և մանաւանդապէս ի տպեցումն և ի սրբագրութիւն սոյնոյ գրքոյս, աշխատեցաւ ընդ նմին և զտիրացու Յարութիւն Էջմիածնեցի, որ է փորագրօղ և քանդակօղ գրոց՝ պատկերաց՝ խորանաց՝ կանոնաց և այլոց ծաղկանշանից. հանդերձ աշակերտելովն իւրով, Խաչատուր դպրին:

Յիշեցիք ընդ նոսին և զԳրիգոր աշխարհակիր վարդապետն, և զաշակերտն իւր զՄաղաքիպն, զԶաքարիան և զգրուօղն գրոցս: Ընդ որս և զմիազարկ և զտպիչ Գրիգորն:

Արժանի է յիշման և բնիկ հարազատ սպասաւորն և օրհնածին զաւակն հանգուցելոյ Հայրապետին՝ Մկրտիչ արք Եպիսկոպոսն, որ յամենայն խնամածու լինէր գործավարացն սորին, հոգալով զպիտոյսն:

Ապա՝ յիշեցիք և զյետնորդ պաշտօնեայն յիշեցնելոց երկուց սրբազան Վեհապետաց՝ զԱմանիս սարկաւազն. որ ընդ հասարակականի ծառայութեան իւ-

րոյ՝ արտագրեաց զսոյն գիրք կարի զգուշութեամբ ի շարագրեցմանէ հեղինակին, ի դիւրութիւն գրաշարացն:

Իսկ և՛ յիշեցիք զքարեպաշտ իշխանագուն իշխան Գրիգոր աղայն Զուղայեցի, ըստ բարի ազգատոմոսութեանն Խօջաջանեան Զակիկեցն կոչեցեալ. որ ի Հինդ բնակիւր՝ և այժմ փոխեցեալ է առ Քրիստոս: Որում նոյն ինքն Տէր ողորմեցի և հանգուցէ զնա ընդ սուրբս իւր ի վալելում զմալական տեսութեան իւրոյ. հանդերձ հանգուցեալ ծնողօք նորին Միքայելին և Մամախաթունին, և այլ համայն ննջեցելովքն, և կենդանի քերքն իւրով Զիպիտային: Քանզի՝ նորին արդար գոյիքն է հաստատեցեալ տպարանս բոլոր պարագայիքն:

Եւ վերջապէս՝ յիշեցիք զարժանին յիշեցման և զժառանգաւորն օրհնութեան, զսիրօղն և զջանացօղն օգտից և պայծառութեանց ազգիս մերոյ, զքարեպաշտ և իմաստնախոհ Պարոն Խաչիկ Աղայն Զուղայեցի ի Հինդ բնակեալ, որդին մահտեսի Էմինազի գերաբաւար իշխանին առ Տէր փոխեցելոյ. հանդերձ ծնողօքն իւրովք: Ընդ որս և զկենակիցն իւր զքարեպաշտոնի Մարիամ խանումն և զքարեքողքոջ որդին իրեանց զՄովսէս Աղազատայն: Եւ զհնգեանի եղբարսն իւր, զՅօհան Աղայն կենդանի՝ և զմահտեսի Յարութիւն, զՄէլիքնաղ, զՅովաննէս և զՄովսէս Աղայն ննջեցեալս ի Քրիստոս. և զմիակ քոյրն իրեանց կենդանի զօրհնեալ Խաթունն: Ընդ որս նաև՝ զքարեպաշտ որդին աւագ եղբօրն իրեանց մահտեսի Յարութիւնին յիշեցելոյ՝ զՍտեփաննոս Աղայն որ ի բարայ: Եւ զայլ ամենայն իւրայինն՝ զհին և զնոր ննջեցեալսն, և զկենդանիսն: Վասնզի՝ Գիրքս այս՝ վերոյ յիշեալ Քրիստոսաւեր Պարոն Խաչիկ ազնիւ իշխանի արդարավաստակ արդեամբքն տպագրեցեալ ի լոյս ածաւ: Որ և ի Տեսունապարզ գոյիցն զատատանուէր արդիւնս շնորհեալ, սիրաւատ բաղձնօք հետկի զայլ ևս քան զայս մեծածախ՝ ազգաօգուտ և հոգեւշահ գրեսնս տպեցուցանել ի սուրբ Աթոռօջս, ի յիշատակ ինքեան և իւրայնոցն: Որոյ զխորհուրդն Տէր կատարեցէ. զիշատակս նորին օրհնութեամբ արասցէ. և զփոխարեմն առաւելապատկօրէն հատուցէ իրեան և իւրայնոցն՝ աստ և ի հանդերձելումն: Եւ որք յիշեալ յիշեալ ի շէք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ: որ է օրհնեալ յաւիտեանս: Ամէն:

Ը

ԳԻՐԲ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆՑ ՍՐԲՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆԱԽԱՐԱՐԱՆԵԱՅ ԵՒ ԿԱՐԳԱՌՈՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅՆ ԴԱԽԹԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ: Բ անվանաթերթ. ԺԱՄԱԳԻՐԲ ԱՏԵՆԻ ՅՈՐՈՒՄ ՊԱՐՈՒՆԱԿԻՆ ԵՐԵՐ ԳԻՐԲ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1785, 426 էջ:
Ա. ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

Գիրք ժամկարգութեանց սրբոյ Եկեղեցոյս Հայաստանեայց, և կարգաւորութեան Սաղմոսացն Դաւթի Մարգարէին:

Արարեալ Սրբոյ Թարգմանչաց և Հայրապետացն մերոց. ի փառս Ամենաւարդ Երրորդութեան Հօր և

Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ: Որ է օրհնեալ յաիտեան: Ամէն:

Ծան.—Գրվածքի շուրջ բոլորը պատկերված են Բրիտանի Հարության (կամ Համբարձման, խաչը ձեռքին), Ս. Թադեոս և Ս. Բարդուղիմեոս առաքյալների, Ս. Սահակ Պարթևի և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի և այլ սրբերի զանազան նկարներ, որոնց տակլէ՝ էջի վերջում, գրված է «Զեռամբ Յարութիւնի»:

Բ ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹՐ

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԱՏԵՆԻ:

Յորում Պարունակին երեք գիրք սրբոյ Եկեղեցւոյ մերոյ ժամակարգութեանցն:

Նախ՝ Գիրք Սաղմոսացն Դաւթի՝ Բարիւր և յիսուն Ալեկուիցն, յոթ կանոնս քաժանեալ և յեօթնական գուրդայս: Զի ութերորդին յայլոց են:

Երկրորդ՝ Ժամագիրքն. Յորում են կարգաւորութիւնք հաւարակաց Աղօթից Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ: Արարեալ մեծին Իսահակայ պարթևի հայոց Հայրապետի. և Մեսրոպայ վարդապետի. և Գիւտայ, և Յօհաննու Մանդակունոյ:

Երրորդ՝ Տօնացոյցն Հայոց. որ ցուցանէ զպատշաճ երգեցմունս և զընթերցուածն տօնից Տէրունականաց, և Սրբոցն, և Պահոց: Ըստ արարողութեան Հայաստանեայց սուրբ Եկեղեցւոյ: Արարեալ նոյնոյ Իսահակայ մեծի՝ հայոց Հայրապետի:

Եւ ապա համառօտ խրատ արարողութեանց սուրբ Եկեղեցւոյն հայոց ժամակարգութեանցն՝ թէ որն յոր դասէ պարտի աւել, և այլն:

Վերստին տպեցաւ ի յԱստուածակերտ և ի Լուսակաւոյց Աթոսի Սուրբ ԷԶՄԻՍԾԻՆ:

Ի Հայրապետութեան, և հրամանա իսկ Տեառն Ղուկասու Սրբազան և Վեհափառ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի փըրկաթի տնօրինական Տեղեացն և մեծի մայրաքաղաքին Կոստանդնուպօլսոյ՝ Տեառն Յովակիմայ և Տեառն Զաքարիայ Աստուածիմաստ վարդապետացն:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉԻՆ ՄԵՐՈՅ:

Տիտղոսաթերթ հիշեցնող մի այլ էջ, էջ 99

Ժամագիրք որ է կարգաւորութիւն հաւարակաց Աղօթից և ժամերգութեան Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ:

Արարեալ և հաստատեալ սրբոց Թարգմանչաց և Հայրապետացն մերոց, Իսահակայ և Մեսրոպայ Գիւտայ և Յօհաննու մանդակունոյ. և այլոց հոգելից վարդապետացն սրբոց. ի փառս Ամենասուրբ Երրորդութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. օրհնեցելոյն յաիտեանս յաիտեանց:

Ծան.—Նոյնպէս նկարազարդ՝ վերոհիշյալ նոյն նկարները:

Տիտղոսաթերթ Տօնացոյցի էջ 248

Տօնացոյց: Առաջին հատոր.

Որ ունի զամենայն Տօնս և զՊահս Սրբոյ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց հանդերձ պատճէիքն իրեանց: Եւ ցուցանէ զԱնշարժան և զԾարժականն՝ ըստ կանոնի Առաջնոյ Տօնացոյցի մերոյ:

Օգնեա Հոգիոյ Սուրբ Աստուած, և զնկախաւ մեր յաղաղութեամբ հաստ յաւարտ:

Յիշատակարան տպեցման և Տպողաց սուրբ Գրքս (էջ 425—426)

Գոհութիւն և փառատրութիւն, պաշտօն և պատիւ, երկրպագութիւն և քարեքանութիւն անվախման յաիտեանի վերամաստացի Ամենասրբոյ Երրորդութեանն և Միասնականի Աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ՝ Արարչին Տեառն քնաից, բնակելոյն ի բարձունս, և քարեզարդողին երկնի և երկրի. Տէրն տերանց և Աստուծոյն Աստուծոց՝ Մեծին միայնոյ և ստատաբաշխի: Որ ըստ հանրածաւալ ողորմութեան իրում զլիալիւր քարիս անչափ յաճախութեամբ հեղու յաւէտ յարարածն իր: Եւ մանաւանդ յատկապէս խնամովք անճառ սիրոյ իւրոյ ակնարկեալ յԵկեղեցի իւր սուրբ՝ լնու զպիտոյն հարկաւորս ամենակարօղ գօրութեամբ իւրով, առաւել քան զոր խնդրեմք և իմանամք. ըստ գոհաքանութեան սրբազան Առաքելոյն Պօղոսի: Ըստ որում և նարդեմիս քարեխնամ մատակարարութեամբ առատաձեռնեալ ի մեզ յամենաքաւ շնորհաց իւրոց, զօրացոյց զտկարութիւն մեզ, ի տպել վերստին զԱտեցի ժամագիրքս և յաճախել, ի հարկաւոր պիտանութիւն ժամակարգութեանց սրբոյ Եկեղեցւոյն Հայաստանեայց: Զոր և ըստ յոգնաբախան խնդրոյ Բրիտանասէր և բարեւան Զուդայեցի ի Տէր հանգուցեալ Պօղոսեան մահտեսի խաչիկ Աղային տպագրեցաք. նորակերտ գրովք, և տոկուն թղթովք. խորհրդաւոր զատկերօք, և նրբաքանդակ խորանօք՝ կանոնօք և ծաղկմամբք: Որում գործառնութեան թէպէտ և յոյովք ձախարդութիւնք ընդդիմակալեալք յամենեցոյցն, այսինքն՝ պակասութիւնք հարկաւոր պիտոյցն ըստ ամին, զոր ի յաղքատ վայրոջս ոչ գտանելով, ի Հնուսա ղըծուարութեամբ առ ձեռն բերեմք: Նաև խառնակութիւնք կողմանց յանդիմութեան, որք և զսուրբ Աթոռս և մեզ խոյովեն և անհամգիտ առնեն: Որպէս և այժմոյս յառաջարկութիւն կոկկասականաց խառասիրաց ի յաւերագործութիւն և յարիմահողութիւն՝ այնպէս վրդովեաց զմեզ, մինչև անոյնս լինի մեզ և ի կենաց, ըստ գրեցելոյն: և այլ ևս զանազան պատահմունք խափանարարք, որք ի գրելն երկարին յոյժ: Սակայն՝ ևնս օժանդակութեամբ ամենագոր սուրբ Հոգւոյն՝ որ յաջողէ զամենայն յամենայնի՝ ըստ Առաքելական բանի, և ձեռնտուութեամբ Աստուածահաճոյ մաղթանաց սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, ահա զտպեցումն սուրբ Գրքս՝ քազում զգուշութեամբ աւարտեցաք ի թուականութեանս մերում ոմիդ, և ի Դեկտեմբերի ամսեանս վերջնում: Արդ՝ որք օրհնաքանէք սուրբ զԱստուած, և աղօթէք առ քարեզօրութիւն Նորին, իշխեալիք ի յարժանագաց մաղթանս ձեր զհաստատողն Տպարանիս, զառն Բրիտանոս փոխեցեալ զՏէր Սիմէօն մեծաւաստակ Կաթողիկոսն. զոր հանգուցէ Տէր յարքայութեան իւրում ի լոյս երեսաց իւրոց:

Ընդ նմին իշխեալիք և զՅաջորդ Գահակալս նորին զՏէր Ղուկաս Սրբազան և արիաքան Կաթողիկոսս ամենայն Հայոց՝ հանդերձ հոգևոր և մարմնաւոր ծնո-

դօրն իրովք, և համայն իսկ իրայնովքն. որոյ օգտակար հրամանաւն և հոգաբարձութեամբն տպեցաւ գիրքս:

Ապա՝ և զհոգեծին որդեակն Սորին, զԹաղեոս նորընծայ վարդապետն, զսրբագրողն փորձից կապարեաց գրոցն շարուածոց. ընդ համայն մտերիմ Պաշտօնէից Տեստն մերոյ. որք ըստ իրաքանչիւր կարեաց հաղորդք եղեն ի տյն սպասարութիւն:

Յիշեսցիք մանաւանդ և զտուօղն ծախոց հաստատեցման Տպարանի բոլոր պարագայիւք, զՋողալեցի ի Բրիստոս հանգուցեալ Խօջապետն Զակիկեան Ազնուազուն Գրիգոր Աղայն. որոյ զհոգին Տերն լուսարոնեցէ: Ընդ որում և զհանգուցեալ ծնօղն նորին զՄիքայէլն և զՄամախաթունն. և զայլ հին և նոր Ննջեցեալսն. և զկենդանի բոլորն նորա զբարեպաշտութի Ջիպիտայն:

Եւ առաւել յիշեսցիք զվերոյգրեալ Ջողալեցի բարեպաշտ և մեծախառն մահտեսի Խաչիկ Աղայն. և զհանգուցեալսն նորա՝ զհայրն իւր Պօղոսն, և զմայրն իւր Մէհրբանն: Իսկ և զկենդանի կենակիցն իւր Փերինազն. և զդուստրն Յօղիտայն. և զայլ ամենայն ազգայինսն իւր՝ զկենդանիս և զննջեցեալս: Վասն զի՝ նոյն օրհնածառանց անձն եղև պատճառ տպեցման սուրբ Գրոցս. տալով զծախսն ի յԱստուծապարգև գոյից իւրոյ առատապէս, առ ի ստանալ զԳիրքս՝ բարի յիշատակ իրեան և իրայնոյն: Որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի. և փոխանակ բարեջանութեանց իւրոց և հոգևոր սրբոցն հատուցէ նմա Տէր զվարձս բարիս և բազմապատիկս յայսմ աշխարհիս և ի հանդերձելումն:

Նաև՝ յիշեսցիք զկերտողն նորայօրէն գրոցս, և պատկերաց, և խորանաց և համայն ծաղկանշանից, զվարպետ Յարութիւն Վաղարշապատցի՝ հանդերձ իւր աշակերտ տիրացու Խաչատուրին: Ընդ որս և զգրաշար տիրացու Մաղաքիայն. և զԱղէքսանդր սարկաւագն: Եւսն զգրածոյ և զմրագարի Գեորգէ և Աղէքսանդրն. և զայլ աշխատաւորս գործարանիս:

Եւ յիշողք ընդ յիշելոցս յիշեալ լիջիք ի բարերարէն Աստուծոյ, և յանձնեցեալք ի շնորհս հաւարակատած ողորմութեան և մարդասիրութեան նորա: Որ է օրհնեալ և գովեալ և հանուրց էից՝ յերկնացոց և յերկրայնոց, անցանելով ամանակաւ, ներկայիս կենցաղով, և ապառնեալ յաւիտենիս: Ամէն:

✠

ՅՈՎԱԵԴՈՍ ՓԼԱԲՈՒՍ: ԳԻՐԳ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑ ՅՈՎԱԵԴՈՍԻ ԵՐԱՄՅԵՑԻՈՅ ԱՐԱՐԵԱԼ ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀՐԷԻՑ ԸՆԴ ՀՈՌԱՄԱՅԵՑԻՍ: Բանվանաթերթ. ՊԱՏՄԱԳԻՐԳ ԱՐԱՐԵԱԼ ՅՈՎԱԵԴՈՍԻ ԵՐԱՄՅԵՑԻՈՅ ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀՐԷԻՑ ԸՆԴ ՀՈՌԱՄԱՅԵՑԻՍ, ԵՒ ԱՆԵՐՄԱՆՆ ԵՐՈՒԱՍԿԷՄԻ ԵՒ ՏԱԺԱՐԻՆ ՀՆՈՅ: Թարգմ. Ստեփանոս Լեհացի: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1787. 496 էջ:

Ա. ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ:

Գիրք Պատմութեանց Յովսէպոսի Եբրայեցոյ աբարեալ յաղագս Պատերազմի Հրէից ընդ Հռոմայեցիս, և աւերման Երուսաղէմի: Թարգմանեալ ի Լատինացոց բարբառոյ ի Հայոց լեզու, ի ձեռն ուրումն

Իլովացոյ Ստեփաննոսի Բանին Աստուծոյ սպասարորի:

Ի Փառս Բրիստոսի Աստուծոյ յուսոյն բնաւից:

Բ. ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ:

Պատմագիրք արարեալ Յովսէպոսի եբրայեցոյ յաղագս պատերազմին Հրէից ընդ Հռոմայեցիս, և աւերման Երուսաղէմի և Տաւարին հնոյ:

Թարգմանեալ ի Լատինացոց բարբառոյ ի մեր լեզու, աշխատասիրութեամբ երջանկակրօն Միաբանի Բրիստոսաւք սրբոյ Գահիս Տեսոն Ստեփաննոսի զերիմաստ Վարդապետի Իլովացոյ, քաջամուտ և հարազատ թարգմանչի, ի թուականութեան մերում ոճթ:

Իսկ Նարդեհիս տպագրութեամբ ի յոյս ածեցեալ ի ստոյգ ձեռագրէ նոյնոյ Թարգմանչին ի Լուսակաւոց Աթոռս սուրբ Էջմիածին, վեհափառ հրամանա Տեսոն Ղուկասու Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, ի յեթօններդում ամի Հայրապետութեան նոյնին:

Եւ ի Պատրիարքութեան սրբոյ Երուսաղէմի և Կոստանդնուպօլսոյ, տեսոն Յովակիմայ և Տեսոն Զաքարիայ Աստուածիմաստ Վարդապետաց և Արհի Եպիսկոպոսաց:

Ի Տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ: Ի թուոջ Փրկչին, 1787, և ի մերում թուականիս, ունի:

Բան առ ընթերցողս. և Յիշատակարան տպեցման գրքոյս: (Էջ 492—496)

հնութեամբ մարդոյն սեպում է զհետ լինիլ գիտից...

Իսկ մեր դարձոյք պարէն ասել և վասն թարգմանութեանց և տպագրութեանց գրքոյս: Էր սա թարգմանեալ ի վաղնջոց ժամանակաց ի նախնի Վարդապետացն մերոց ի մեր լեզու և ի գիր, վասն օգտութեան ինչ իրաց, և վասն գիտութեան լրութեան աստուածային գրոց՝ զորս կանուխն ասացաք. որպէս երէ գրաւէր վարդապետն մեր Յօհան կարճաւանցին յիւրումն յիշատակարանի, և որպէս տեսանք մեր գոմանս բանս սորա ի վկայութիւն առեալ ի նախնի վարդապետացն մերոց սրբոց, զոր օրհնակ ի սրբոյն Գրիգորէ տաթեացոյն և այլոց: Իսկ ի լինիլ խառագոյն տառապանաց աշխարհիս հայոց ի լանկն Թամուրայ աշխարհաւերէ և այլոց հինից սպառեալ է և այս գիրք ընդ այլ շահաւետ և օգտակար գրեանց մերոց. որ և ոչ ուրեք երբէք գտանի պատր յազգս մեր: Ուստի՝ հարկ է եղեալ կրկին թարգմանել գոյն ի ժամանակս Տեսոն Փիլիպպոսի սրբազան Կաթողիկոսի ի լուսանկար և յերկնահանգէտ Աստուածութեան Աթոռոջս սրբոյ Էջմիածնի, ի ձեռն տեսոն Ստեփաննոսի ներհոն թարգմանչի և աստուածաբան վարդապետի իլովացոյ, որ ի խորհախոյսնէն նիկողայոսի ամպարշտի եկեալ էր ի սուրբ Աթոռս, որպէս պատմէ մեզ տէր Առաքել վարդապետն Թափրզնցի յիւրումն պատմագրութեան: Եւ տյն այս տէր Ստեփաննոս գերիմաստ վարդապետս ըստ գրելոյն իւրոյ յիւրումն յիշատակարանի սկսեալ է զթարգմանութիւն տյն պատմագրութեանս ի ժամանակս Տեսոն Փիլիպպոսի սրբազան Կաթողիկոսի, և աւարտեալ է

յաւուրս Տեառն Յակոբայ ջողպեցեայ վշտակիք Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց՝ հարազատ թարգմանութեամբ: որոյ գիրքն տեսաք ի պատմագրութեան տեսան Միխայէլի ասորոյ ի բանն յորում խօսի յառաջս Հերովդէի և այլոց. նաև յայլ տեղիս, յորս ոչ ինչ են ընդհատ բանք տրա ի նոցանէ: Իսկ ի նարդենիս Ջողպեցի Պողոսեան բարեւեր մահտեսի պարոն Խաչիկն խնդրեալ էր ի Սրբազան վեհապետէս տեսնայն Հայոց, տպեցուցանել զայս ի սուրբ Աթոռոջս, արդեամբք նորին: Որոյ զխնդիրն ոչ անտես առնելով բարեջան Հայրապետիս մերոյ, մանաւանդ՝ տեսանելով ևս թէ հազուագիտ է այս գիրք յազգս մեր, և եղևոց շատքն ևս բազմապիսայք ի գրչացն անհմտութենէ, վասնորոյ հրամայեալք ի տպագրել: Եւ մինչ սկսաք տպել զգիրքս, թպէտ և եկին ի ձեռն օրինակք գրեցեալք յայլ գրչաց, ոմանք ստոյգք և ոմանք սխալք, այլ մեք զայնս հեղինակի գրքոյս միայն համեմատեցաք և զտպեալս որ կայ ի միջի, ի հեղինակէն առաք. այս է ձեռագրէն՝ զոր նոյն ինքն իրովացի տէր Ստեփաննոս վարդապետն իւր ձեռամբն էր գրեալ: որ և նոյնն եղեալ կայր ի գրատանն արքոյ Աթոռոյս Էջմիածնի: Յորմէ օրինակեցաք զտպեալս՝ ոչ ինչ յաւելեալ կամ պակասեցեալ. և ոչ փոփոխեալ ինչ, որպէս թէ զայս բառնալով և զայն դնելով, ոչ ի բառս և ոչ ի բանս. այլ զամենայն գոյց հեղինակին եղաք աստէն, միայն զոմանս լծորդս և զգիտովս անուանց և բայից և այլոց, նաև զտնագրութիս ոմանս զորս արժան էր դնել՝ եղաք. և այլ խոսն ինչ՝ և ոչ հաճախ: Իսկ զայնմ ըստ հեղինակին եմելոյ և ըստ հնոցն սովորութեան թողաք այսպէս. որպէս և տեսանին իսկ շարուածք համայն բանիցն և դրմունք տառիցն և բարից: Եւ այս աւասիկ շատ լիցի տեսողացոյ և ընթերցողացոյ զայս պատմագրութիւն. Տեսցուք պատմեսն զայս՝ որք եղեն պատճառք և օժանդակք տպեցման գրքոյս, և են արժանիք իշխման. զորս որոշմամբ աստէն և խնդրեմք ի ձերոյ աստուածաւորութենէ՝ զի որք և ընթերցունք զգիրս, յիշեալք ի Քրիստոս Նախ՝ զՏէր Սիմէոն վեհաշնորհ Կաթողիկոսն զհաստատօղն Տպարանիս, զփոխեցեալ առ Քրիստոս. զոր նոյն ինքն Տէր հանգուցէ յարքայութեան իւրում: Ընդ նմին յիշեալք և զՅաջորդ Գաբակալս նորին զՍրբազան Հայրապետս ամենայն Հայոց զՏէր Ղուկաս վսեմախոս և բարեջան Կաթողիկոսս, հանդերձ կըրկին ծնողօքն. որ ի վերս այլ քիւրաջան հոգոցն ջանաց ևս զօգտաւոր գրեանս ի յոյս ածել, որպէս և զայս էած: Որում Տէր լիցի օգնական յարածամ:

Ապա յիշելի է ի բարին և բնիկ միաբանն արքոյ Աթոռոյս, Միմաս Արք Եպիսկոպոսն, որ հարազատօրէն ընթերցեալ զհեղինակն գրքոյս, զխառն տեղիս գրուածոցն պարզեաց և ի յերկարութիւնս տանցն, զհարաքանջիւր բանս զյիսագրով տնատեաց վերստին առ հարկատրութեանն:

Ընդ որում և հոգեծին որդին սրբազան վեհապետին, Թադէոս նորընծայ վարդապետն, որ սրբագրեաց գիրքնս կապարեալ գրոցն շարուածոց:

Յիշեալք ևս զտուօղն ծախուց հաստատեցման

տպարանիս զՋողպեցի առ Քրիստոս փոխեցեալ Խօջաջանեան Չակիկեցն լուսաւորի Գրիգոր Աղայն, և զհանգուցեալ ծնողսն իւր, և զորդին, և զամենայն ազգայինսն, և զկենդանի քոյրն նորա զբարեպաշտունի Ջիպիտայն: Որոց ամենեցուն ողորմացի Տէր:

Եւ մանաւանդ՝ յիշեալք զնախագրեալ Ջողպեցի Քրիստոսաւեր և բարեպաշտ մահտեսի Խաչիկ Աղայն, և զծնողոսն իւր զՊողոսն և զՄէհրբանն, և զքոյրն իւր զՀռիփսիմէն, և զկենակիցն իւր զՓէրի-նազն, և զորուսոյն Յօղիտայն, և զայլ ամենայն ազգայինս իւր զկենդանիսն և զնմեցեալսն: Քանզի նոյն օրհնածառանգ անձն ետ զծախսն տպեցման գրքոյս ի բարի յիշատակ իւր և իւրպնոցն: Որոյ յիշատակի օրհնութեամբ եղիցի. և զփոխարեան տրոց նորին բազմապատկապէս հատուցէ Քրիստոս նմա և իւրոցն զբարիս աստ և ի հանդերձեալ կեանսն:

Այլն՝ յիշեալք զկերտօղն գրոցս և կանոնաց և ծաղկանշից, զվարպետ Յարութիւնն վարդապետացի, հանդերձ աշակերտին իւրով տիրացու Խաչատուրին: Եւ զգրաշար Մաղաքիայն, և զտիրացու Աղէքսանդրն, և զայլ աշխատաւորս գործարանիս:

Եւ յիշողքդ աշխատողացն բարեպետ, յիշեալք լիշիք ի Քրիստոս արժանապէս:

Որում ընդ Հօր և սուրբ Հովոյն համապատիւ, ի հրամայեցի մատուցի միշտ փառք և պատիւ:

Ամէն:

Ժ

ՍԱՂՄՈՍ ԴԱԽԹԻ ՈՐ ԵՒ ԿՈՉԻ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ:

Էջմիածին, տպ. Գրիգոր Լուսարոյչի, 1787. 418 էջ:

Ծան.—Վերջում Ն. Ծնորհալու «Աղօթք իւրաքանչիւր անձին հաւատացելոյ ի Քրիստոս» («Հաւատով խոստովանիմ») և «Տօմար»:

ՏԻՏՂՈՍԱԹԻԹԸ

Սաղմոս Դաւթի: Որ և կոչի Սաղմոսարան Տպագրեցեալ ի Մեծի Աթոռոջ Սրբոյ Էջմիածնի, հրամանաւ Տեառն Ղուկասոյ Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Ի թուոց մերում, ռմզ

Ի տպարանի սուրբ Լուսարոյչին

ՅԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆ (Էջ 416—418)

Ծնորհի ամենագործն Աստուծոյ և օգնութեամբ ընդունական մաղթանաց սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսարոյչին, տպագրեցեալ աւարտեցաւ սուրբ Գիրքն Սաղմոսաց, ի ռմզ թուոց մերում, և յամենանս սեպտեմբերի ի Լուսակալոյց և ի բարձրագահ Աթոռոջ սուրբ Էջմիածին: Վասնորոյ՝ գոհացողական փառատրութիւն ամենակարօ զօրութեան Տեառն Աստուծոյ՝ այժմ և յանվախման յալիտեան:

Արդ՝ որք ընթերցունք և վայելէք զսա, յիշեալք ի յարժանահայց աղօթս ձեր զհաստատօղն Տպարանիս զՏէր Սիմէոն սրբազան և յօգնաշխատ Կաթողիկոսն, զհանգուցեալն ի Քրիստոս:

Ընդ նմին յիշեալք և զՅաջորդ Գաբակալն նորին, զԱստուածաբեալ Հայրապետն ամենայն Հայոց զՏէր Ղուկաս սրբազան և բարեջան Կաթողիկոսն, որոյ հրամանաւ, և հոգաբարձութեամբ տպագրեցաւ

սուրբ Գիրքս:

Արժանի լամարնեջիք յիշման և զնոգեծին որդեակն սրբազան Վեհապետին, զԹաղեոս վարդապետն: Գարազարիչն փորձից սորին:

Յիշեցիք ևս զտուօղն ծախոց հաստատեցման Տպարանին, զՉուղացեցի առ Քրիստոս փոխեցեալ խօջաջանեան լուսահոգի Գրիգոր Աղայն. և զհանգուցեալ ծնողսն իւր, և զորդին՝ և զամենայն ազգայինսն. և զկենդանի քոյրն նորա զբարեպաշտոնի Զիպիտայն: Որոց ամենեցուն ողորմեսցի Տէր:

Մանաւանդ՝ յիշեցիք զծերունազարդ և զբարեպաշտօն Յօհաննէան Աղայն Յակոբեան, որ ի Սուրաթ քաղաքն բնակի. և զհանգուցեալ ծնողսն նորա. և զբարեպաշտոնի կենակիցն, և զհամեստ դստերսն. և զայլ ամենայն ազգայինսն նորին զկենդանիսն և զկենցեցեալսն: Քանզի նոյն օրհնածառանգ և բարեւեր անձին արդարաւաստակ արդեամբքն տպագրեցաւ սուրբ Գիրքս, առ ի լինիլ բարի յիշատակ մնիմ և իրացնոցն:

Որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի. և փոխանակ հոգևոր տրոց նորա՝ զբազմապատիկ վարձն բարեաց հատուցէ Քրիստոս մեա և նորայնոցն, յայսմ աշխարհի՝ և ի հանդերձելումն:

Նաև յիշեցիք զվարպետ Յարութիւնն վաղարշապատցի. և զաշակերտ նորին զտիրացու Նաչատուրն: Եւ զգրաշար Մաղաքիայն, և զտիրացու Աղէքսանդրն և զտպիչ Գեորգն և Աղէքսանդրն: Եւ որք յիշէք, յիշեալ լիջիք յանշափ ողորմութիւնս և յանբաւ գթութիւնս մարդասիրին Քրիստոսի ի միասնգամ Գալստեան նորին. Ամէն:

ԺԱ

ՆՈՐՀՐԴԱՏԵՏԻ: Էշմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1788. ԼԵ (85) էջ ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

Նորհրդատեոս

Սրբազան Պատարագի ըստ Արարողութեան Սրբոյ Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց:

Տպագրեցեալ ի Քրիստոսահիմն և ի լուսանկար Աթոռոջ Սրբոյ Էշմիածին:

Հրամանաւ Տեառն Ղուկասու Վեհափառ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Յամի մարդկութեան Փրկչին, ոչճք: (1788)

Եւ ի թուականին Հայոց, ոմէ:

Յիշատակարան (էջ ԼԴ-ԼԵ)

Փառ և զոհութիւն անգրաւ յափտեցի Ամենաարքայ Երրորդութեանն և Միասնականի Աստուածութեանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ՝ հաստողին հանուրց, և կատարելագործողին ամենայն իրաց և իրականութեանց բարեաց: Որոյ համատարած շնորհացն օժանդակութեամբ էառ զկատարումն նորոգ տպագրութեան սուրբ Նորհրդատեոս, ի ձեռնտուութիւն սղրքանուէր Քահանայից ի սրբազնագործութեան Աստուածայնոյ Նորհրդոյն: ի թուականին մերում ոմէ, և ի սեպտեմբերի վերջն. ի յերկնահաճէտ Աթոռս Սուրբ Էշմիածին:

Ի Հայրապետութեան Տեառն Ղուկասու Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Եւ ի պատրիարկութեան սրբոյ Երուսաղէմի և Կոստանդնուպոլսոյ, Տեառն Յովակիմայ, և Տեառն Զաքարիայ Արքի Եպիսկոպոսացն: Արդ՝ խնդրի ի սղրքազնագործ դասուց Քահանայական, որք վաղկէք զվալեշատիպ սուրբ Պատարագամարտոյցս, շինեալ ի Քրիստոս, զհաստատողն Տպարանին՝ զնոգեղոյս Տէր Սիմեօն բազմաշխատ և սրբազան Կաթողիկոսն:

Եւ զտուօղն ծախոց հաստատեցման Գործարանին՝ զՉուղացեցի խօջաջանեան լուսահոգի Գրիգոր աղայն, և զծնողսն իւր, և զամենայն ազգայինսն, և զքոյրն նորա բարեպաշտոնի Զիպիտայն:

Մանաւանդ՝ յիշեցիք զՉուղայու Երևանցի և ի Սուրաթ քաղաքի բնակեալ Քրիստոսաւեր և մեծահաւատ Պարոն Աւետիսն, և զհանգուցեալ հայրն իւր զԱլէք աղայն. և զՄայրն բարեպաշտոնի. մաս զկենակիցն իւր զՈղորտուն, և զդուստրն Մարիամն, և զվաղաթառամ Զաւակունսն. և զայլ ամենայն մերձաւոր և հեռաւոր Ազգականսն նորին՝ զկենդանիսն և զկենցեցեալսն: Վաճճի նոյն բարեմիտ Պարոն Աւետիքի խնդրանքն և արդեամբքն տպագրեցաւ սուրբ Մատեան՝ ի բարի յիշատակ մեա և նորայնոցն: Որոց ամենեցուն ողորմեսցի Քրիստոս ըստ մեծի ողորմութեան իրում, քանեցէ զանցանսն նոցա, և արժանացուցէ զնոսա մտից արքայութեան ընդ կամարարս և ընդ սիրելիս իւր:

Այլ յիշեցիք զքանդակօղն նոր գրոցս և ամենայն պարագայիցն՝ զվարպետ Յարութիւնն, և զտիրացու Նաչատուրն. և զգրաշար Մաղաքիայն, և զԱղէքսանդր Սարկաւագն. և զայլ աշխատաւորս Գործարանին: Եւ զյիշողս յիշեցէ Տէր ողորմութեամբ իւրով: Ամէն:

ԺԲ

ՇԱՐԱԿՆՈՅ ԵՐԱԺՇԱԿԱՆ ԵՐԳԵՑՄՈՒՆԻ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆԻ: Էշմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1789. 895 էջ:

Ս ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ—էջ 1

Շարակնոց Երաժշտական Երգեցմունք հոգևորականք. Աստուածայնոյ և երջանկաց սրբոց Վարդապետաց մերոց Թարգմանչաց, և Կարգաւորութիւնս Եկեղեցւոյ Վալեշացուցանողաց:

Բ ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ—էջ 2

Տպագրեցեալ ի Սուրբ Էշմիածին. ի Հայրապետութեան, և հրամանաւ իսկ՝ Տեառն Ղուկասու Սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Եւ ի պատրիարկութեան սրբոյ Երուսաղէմի՝ և Կոստանդնուպոլսոյ՝ Տեառն Յովակիմայ և Տեառն Զաքարիայ արքի Եպիսկոպոսաց:

Յամի Քրիստոսի Փրկչին մերոյ, ոչճք:

Եւ ի թուականին Հայոց, ոմլլ:

Մախիք ջուղայեցի Գերաքեանց Յակոբեան բարեպաշտ Յօհաննէան աղային՝ բնակեցելոյ ի Սուրաթ քաղաքի:

Յիշատակարան Տպեցման և Տպողաց Շարակնոցի (էջ 892—895):

Նպաստամատոյց Շնորհի Ամենագօրին Աստուծոյ, և օժանդակութեամբ խնկանուէր մաղթանաց սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին մերոյ՝ ի կատարումն եղև բեր-

եալ Տպագրութիւն երաժշտական հոգեշնորհ սուրբ Տադիս Ծարակնոցի, ընդ հովանեաւ Լուսանկար երկնայաւան Աթոռոյս սուրբ Էջմիածնի: Վասն որոյ՝ անհատ գոհութեամբ փառք և երկրպագութիւն՝ պաշտօն և պատիւ նոյնոյ Եռանձնեայ և Միաբուն Աստուածութեան՝ մշտնջենապէս փառաբանեցելոյ ի հրաբուն լուսանեմ անմահ դասուցն վերնականաց, ի յանգրաւ յաիտեանս. Ամէն:

Արդ՝ որք հանդիպէք Աստուածայնոյ երգարանիս, և առաել որք վայելիցէք զայս՝ հոգւով և մտք երգարանութեամբք օրհնելով զբարձրեալ փառաւորեալն ի հրեշտակաց զամենասուրբ զԵրրորդութիւն, առերեւել ի ձեզ զմանութիւն երկնային զուարթոնցն, փառաբանիչք հրաշափառագոյն Տէրունեան լինելով, հանդերձ մտերիմ և վաղելոյզ զովասանութեամբ առ երանելի և երջանիկ Սուրբս՝ առ յաիտեանց բարեհաճոյացեալսն մմա. շնորհագարող դասք Եկեղեցականաց, յիշեսչիք յարժանաւոր մաղթանս ձեր սնուն սիրով ի միտս բարիս զկառուցողն Տպարանիս և զհոգացողն ամենայն հանգամանացն՝ զյոգներախտ բարեյիշատակ Տէր Սիմեօն սրբազան Կաթողիկոսն զփոխեցեալսն առ Քրիստոս: Ընդ մմին և զՋուղայեցի խօջաջանեան չակիկեանց յուսահողի Գրիգոր աղայն Միքայէլեան, հանդերձ ամենայն նորայնովքն, և կենդանի քերթն նորին՝ բարեպաշտունի Զիպիտային:

Մանաւանդ՝ յիշեսչիք զկատարեալն Աստուածաբնութեամբ և բարեպաշտութեամբ, և զառաւելեալն բազմազան բարեգործութեամբ, զառատ պողաքերն յեկեղեցի աստուծոյ՝ զշուղայեցի մեծահաւատ ազնուական Յօհաննէան աղայն բնակեալ ի Սուրաթ քաղաքի: և զհանգուցեալ հոգեւոյս ծնողսն իւր՝ զՅակոբն և զՄէրիքանն. զհայրենի պապն և զհանին իւր զԳերաք աղայն և զԹագունիին. և զմայրենի պապն և զհանին իւր՝ զԱղամայն և զՎախիտայն և զեղբարսն իւր՝ զԱւետիք, զԳերաք և զԱրքաբաժ աղայն. և զքորսն՝ ըզԱզիզն, զԹագունիին և զԽաթունն: և զերկիւղագարող կինն իւր՝ զգաստամիտ Գիւլիստանն. և զհամետունի դստերսն իւրեանց՝ զՎախիտայն և զԹիրվանտայն. և զեղբայրն կնոջ իւրոյ՝ զբարեպաշտ և ազնուամիտ Պարոն խաչիկ աղայն, որ ի կալկաթա, և զծնողսն նոցա՝ զՊարոն Առաքելն, և զԹիրվանտայն: Եւ զայլ ամենայն ազգայինսն իւր զկենդանիսն և զնջեցեալսն: Քանզի՝ նորին բարեպաշտ անձին Յօհաննէան աղայի առատամուէր արդեամբքն և ծախիւքն տպագրեցաւ սուրբ Ծարակնոցս, որպէս և ի սկզբան անդր նշանակեցեալ է: Որ և բարեւունջ բաղձամօք խնդրէ զայլ ևս հարկաւորագոյն գրեանս տպագրել տալ ի սուրբ Աթոռոջս յանման յիշատակ իւր և իւրոցն: Որոյ յիշատակն օրհ-

նութեամբ եղիցի: զուխտ նորա ի փառս իւր ընկալցի Քրիստոս, և զխորհուրդս նորին կատարեալէ. և զփոխարեան կամաւորական տրոց նորա, բազմապատկապէս հատուած ինքեան և իւրայնոցն յատիս և ի հանդերձեալ կեանսն:

Համարեսչիք արժանիս յիշման և զվարպետ Յարութիւն՝ զմկա իշն և քանդակիշն պատկերաց՝ ծաղկանց և բոլորից գրոց սուրբ Գրքոյս. և աշխատակիցն ի սրբագրութիւն կապարեայնց շարուածոց՝ զտէր Խաչատուր քահանայն: Ընդ որս և զգրաշար տիրացու Աղէքսանդր սարկաւազն, և զայլս աշխատեալս ի տպագրութիւն տրին: Եւ որք յիշէք, եղիշիք յիշեսչաք ի Քրիստոսն ողորմութեամբ նորին:

ԺԳ

ՍԻՄԵՈՆ ԵՐԵՆԱՆՏԻ: ՏԱՂԱՐԱՆ ՓՈԳՐԻԿ: Էջմիածին, տպ. Ս. Գրիգոր Լուսավորչի, 1793. 45 էջ: ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ (Էջ 45)

Տաղարան Փոքրիկ.

Ծարախիւսեցեալ ի Սիմեօն սրբազան Կաթողիկոսն Հայոց՝ յայլալ ժամանակաց

Դարձեալ վերստին տպագրեցեալ ի սպառի առաջնոց տպագրեցելոցն, ի թախանձանաց սիրատարք խնդրողաց:

Ի վեհափառ Հայրապետութեան Տեառն Ղուկասու սրբազան Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և նորին իսկ հրամանաւ:

յԱմի փրկչին հանուրց, ոչդգ
և ի թուականիս Հայոց՝ ոմիս:

Ի Սուրբ Էջմիածին.

Ի տպարանի սրբոյն Գրիգորի Լուսավորչին մկրոյ: (Հիշատակարան) — էջ 45

Ի վախճանի տպեցման տաղարանիս, խնդրի ի բարեմիտ վաղելողացոյ՝ յիշատակել բարեպաշտ զկառուցողն տպարանիս, և զաշխատաւորսն ի սմա: Եւ զտուօղն ծախուց կառուցման սորա զշուղայեցի, խօջաջանեանց Գրիգոր Աղայն՝ զհանգուցեալսն ի Քրիստոս, հանդերձ ամենայն իւրայնովքն: Մանաւանդ՝ յիշեսչիք ի Քրիստոս զբարեպաշտ և առաքինագարող ազնի Յօհաննէան Աղայն Յակոբեան Գերաքեանց՝ ի Սուրաթ քաղաքի բնակեալ, և զիւրայինսն զամենեւեան՝ զկենդանիսն և զնջեցեալսն. զի այս ևս նորին արդեամբ տպագրեցաւ: Եւ դոք հանդերձ նոքօք յիշեալ յիշիք յամենաբաւական ողորմութիւնս Տեառն: որում փառք՝ պատիւ և զոհութիւն յաիտեանս յաիտեանց. Ամէն:

(Ծարունակելի)

ԿԱԶՄԵՑ՝ ՍԱՄՎԵԼ ՍՐԿ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

